

Sabina Lorek

Integracja dzieci niepełnosprawnych ze zdrowymi rówieśnikami - wartościowe partnerstwo

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (44-45), 35-41

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Integracja dzieci niepełnosprawnych ze zdrowymi rówieśnikami – wartościowe partnerstwo

Potrzeby osób niepełnosprawnych są normalnymi potrzebami ludzi, którzy z pewnych względów słabsi, pozostają zawsze osobami dążącymi do pełnego wyrażenia własnej wartości. Wsparte skuteczną pomocą mogą wyzwolić w sobie niespożyty energię oraz wartości o wielkim znaczeniu dla całej wspólnoty.

Jan Paweł II

Nowoczesne społeczeństwa starają się zmienić dotychczasowe tendencje w pedagogice, w której panuje rozdział pedagogiki specjalnej od pedagogiki ogólnej. Chcą przywrócić osoby niepełnosprawne do normalnego życia i pracy w społeczeństwie. Niepełnosprawną jest osoba, której stan fizyczny lub/i psychiczny trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia wypełnianie zadań życiowych i ról społecznych zgodnie z przyjętymi normami prawnymi i społecznymi¹.

W szkolnictwie specjalnym upatrywano dobrodziejstwo nauki dzieci upośledzonych umysłowo, słabowidzących, słabosłyszących, niesprawnych ruchowo i z innego rodzaju ograniczeniami. System ten miał także zalety. Wyrosły w nim kadry wysokokwalifikowanych nauczycieli, a dzieci osiągały podstawowy poziom wykształcenia. Ale system edukacji specjalnej miał także minusy. Dzieci zdrowe dojrzewały bez świadomości istnienia rówieśników z różnego rodzaju deficytami rozwojowymi. Wyrastały w przekonaniu, że świat pozbawiony jest osób niepełnosprawnych, gdyż ci pozostawali w domach. Stąd też częsty lęk przed innością. A niepełnosprawni byli pozbawieni kontaktu z dziećmi zdrowymi.

Trochę o historii integracji

Już we Francji Związek Stowarzyszeń Rodziców Dzieci Niepełnosprawnych doprowadził w 1975 r. do legalizacji ustawy o prawie dzieci niepełnosprawnych do podjęcia nauki w szkołach masowych. W 1981 r. w Anglii zostały podjęte pierwsze kroki w kierunku integracji. Wydano wówczas ustawę umożliwiającą dzieciom niepełnosprawnym podjęcie nauki w szkołach masowych.

Historia nauczania integracyjnego jako edukacji odrębnej od pedagogiki specjalnej jest długa i przebiegała z różnymi skutkami w wielu krajach Europy Zachodniej, Ameryki i Australii.

¹ B. Balcerzak-Paradowska (red.), *Sytuacja osób niepełnosprawnych w Polsce*. Raport IPiSS, Zeszyt nr 22, Warszawa 2002.

Bardzo ciekawe doświadczenie w tym zakresie mają Niemcy, gdzie stowarzyszenia rodziców dzieci niepełnosprawnych dążyły do wspólnego życia i nauki ich dzieci w lokalnych przedszkolach i szkołach. Z ich inicjatywy w 1983 r. powstały w Hamburgu pierwsze przedszkolne oddziały integracyjne. Rodzice dzieci niepełnosprawnych otrzymali poparcie naukowców i praktyków szkolnych, którzy twierdzili, że dzieci z wieloma uszkodzeniami są zdolne do uczenia się, z tym że należy stworzyć im korzystne środowiska, które będą je mobilizowały do rozwoju².

Polska nie należy do wyjątków w tym zakresie, a szczególnie Chorzów może poszczycić się tym, że był jednym z pierwszych miast, które podjęły działania na rzecz utworzenia w 1985 r. oddziału przedszkolnego dla dzieci niepełnosprawnych ruchowo. W oparciu o istniejące przepisy prawne powstał jeden z pierwszych oddział przedszkolny zintegrowany. Działania na rzecz utworzenia tego oddziału zostały podjęte za sprawą ówczesnego pracownika Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej (w tym okresie Poradni Wychowawczo-Zawodowej) Kazimierzy Szołtysek. W tym okresie w statutach przedszkoli masowych istniał zapis o nieprzyjmowaniu dzieci niepełnosprawnych, wymagających indywidualnego podejścia. W efekcie zamykało to im możliwość rozwoju społecznego oraz sprzyjało tworzeniu wtórnego kalectwa poprzez nadmierną opiekuńczość rodziców lub poprzez podświadome odrzucenie dziecka. Dzięki dalszym staraniom Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej (ówczesnej Poradni Wychowawczo-Zawodowej) podjęto działania zmierzające do utworzenia klasy zintegrowanej, do której mogłyby uczęszczać dzieci niepełnosprawne z przedszkolnego oddziału zintegrowanego. I tak w 1987 r. powstała pierwsza klasa zintegrowana w Szkole Podstawowej Nr 8 w Chorzowie. Dwadzieścia dwa lata temu był to ogromny krok w kierunku wyprowadzenia dzieci niepełnosprawnych ruchowo z domu w środowisko rówieśnicze. Kształcenie integracyjne na przestrzeni tych lat rozwijało się i ulegało zmianom pod wpływem nowych tendencji w pedagogice, psychologii i w prawie oświatowym. Aktualnie w Chorzowie funkcjonują: Zespół Szkół Integracyjnych (szkoła podstawowa i gimnazjum), Szkoła Podstawowa Nr 12 z Oddziałami Integracyjnymi, dwa przedszkola integracyjne: Przedszkole Nr 16 i 12, dwa przedszkola z oddziałami integracyjnymi: Przedszkole Nr 9 i 27 oraz Gimnazjum Nr 8 z Oddziałami Integracyjnymi. Przepisy prawa oświatowego regulują przyjmowanie dzieci do oddziałów integracyjnych w przedszkolach i szkołach. W myśl obecnych przepisów dzieci z następującymi niepełnosprawnościami: z upośledzeniem umysłowym, niesprawnością ruchową, z autyzmem, z niedowidzeniem, z niedosłuchem mogą być zakwalifikowane przez Poradnię do placówek integracyjnych.

² Szkoły Dialogu: Wybór artykułów z miesięcznika „Edukacja i Dialog” z lat 1990–1992; *Książka dla nauczycieli i rodziców*, Wydawnictwo Społeczne Towarzystwo Oświatowe, Warszawa 1993.

Cel i istota integracji

Spółeczna integracja osób niepełnosprawnych stanowi humanitarny nurt przemian społecznych na rzecz tych osób, przeciwstawiając się ich izolacji i dyskryminacji³. Rozwój idei integracji spowodowany jest wzrostem świadomości społecznej, lepszym przygotowaniem merytorycznym i dojrzałością samych pedagogów, rozwojem nauk psychologiczno-pedagogicznych, doskonaleniem prawa, większą świadomością rodziców dzieci niepełnosprawnych oraz koniecznością z powodu dużej liczby dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnościami.

Idea społecznej integracji dzieci niepełnosprawnych upowszechniła się w naszym kraju. Jednym z wielu przejawów realizacji tego celu w systemie edukacji jest organizowanie różnych form integracyjnego kształcenia specjalnego. Integracyjny system kształcenia i wychowania polega na maksymalnym włączeniu dzieci i młodzieży z odchyleniami od normy do placówek oświatowych, umożliwiając im – w miarę możliwości – wzrastanie w grupie zdrowych rówieśników⁴.

U podstaw idei integracji dzieci niepełnosprawnych ze zdrowymi leży przekonanie, że każde dziecko ma prawo do wychowywania się we własnej rodzinie i wzrastania w naturalnym środowisku swoich rówieśników. Same umieszczenie dzieci niepełnosprawnych, zwłaszcza z upośledzeniem umysłowym, w grupie dzieci zdrowych nie gwarantuje im lepszego rozwoju i właściwej socjalizacji. Bardzo ważne jest, by tam, gdzie się znajdują, czuły się akceptowane, bezpieczne i miały szansę na osiągnięcie sukcesów. Zatem integracja nie polega na włączeniu do przedszkoli, szkół pojedynczych dzieci niepełnosprawnych i zapewnieniu im taryfy ulgowej, co do wymagań i elementarnej życzliwości⁵. Wymaga rozpoznania potrzeb edukacyjnych dzieci i stworzenia im odpowiednich warunków do nauki, do kontaktów społecznych i do rozwoju emocjonalnego.

W związku z tym w integracyjnych formach kształcenia specjalnego musi być realizowana funkcja dydaktyczna, opiekuńczo-wychowawcza, rewalidacyjna, z uwzględnieniem rodzaju zaburzeń rozwoju i jego indywidualnych potrzeb.

Integracja jest nowym systemem pedagogicznym, wymagającym daleko idącej reformy organizacji warunków nauczania, zmian w metodyce prowadzenia zajęć, we współżyciu uczniów, współpracy z rodziną i w relacjach między nauczycielami. Jest to inna pedagogika, o odmiennej ideologii, nowych celach kształcenia⁶. Wprowadzając system nauczania integracyjnego, który oznacza nowy model w edukacji, wymagane jest wprowadzenie i przestrzeganie odpowiednich warunków i zasad:

³ A. Maciarz, *Cel i istota integracji*. [W:] *Z teorii i badań społecznej integracji dzieci niepełnosprawnych*. Kraków 1999.

⁴ Tamże.

⁵ M. Kościelska, *Integracja – szansą wychowania nowego pokolenia*. [W:] J. Bogucka, M. Kościelska, *Wychowanie i nauczanie integracyjne. Materiały dla wychowawców i nauczycieli*.

⁶ Tamże, s. 6.

- *integracja wymaga przejścia od percepcyjno-odtwórczych form aktywności dziecka, frontalnego stylu nauczania do form percepcyjno-innowacyjnych, aktywizujących do uczenia się i współdziałania uczniów w grupie rówieśniczej,*
- *nauczyciel musi być rzecznikiem potrzeb uczniów,*
- *w procesie edukacyjnym nie zaspokaja się tylko potrzeb poznawczych, ale potrzeby psychologiczne (bezpieczeństwa, akceptacji, przynależności) wszystkich uczniów,*
- *następuje przejście od systemu opartego na jednorodnej populacji uczniów, jednym programie, małym stopniu zindywidualizowania do systemu uwzględniającego różnego rodzaju dysfunkcje u dzieci, cechującego się zróżnicowanym programem dostosowanym do możliwości uczniów, elastycznością w ich ocenianiu.*

W procesie integracji ważna jest współpraca przedszkola, szkoły z rodzicami dzieci zdrowych, jak i niepełnosprawnych. Rodziców dzieci zdrowych należy przekonać, że wspólna nauka z dziećmi niepełnosprawnymi, o ograniczonych możliwościach psychofizycznych nie obniży poziomu nauczania. A zaletą wspólnego przebywania w tym samym środowisku będzie uczenie się tolerancji i akceptacji odmienności. Stosunek rodziców do idei integracji będzie rzutował na postawy dzieci (pozytywne bądź negatywne). Uczestnictwo w zajęciach lekcyjnych i pozalekcyjnych, zwiększy samodzielność i poczucie własnej wartości, co korzystnie (pozytywnie) wpłynie na rozwój osobowości zarówno dzieci zdrowych, jak i niepełnosprawnych. Rodzicom daje nadzieję na poprawę funkcjonowania w grupie oraz dalszy rozwój psychoruchowy ich dziecka, a w przyszłości na szansę samodzielnego życia w społeczeństwie.

Wprowadzenie systemu integracyjnego wymaga od wszystkich uczestników procesu integracyjnego relacji opartych na podmiotowości i dialogu. Relacja dialogowa powinna dotyczyć uczniów, rodziców i nauczycieli. Wszyscy uczestnicy integracji są traktowani podmiotowo i są równie ważni w procesie kształcenia i wychowania. Warunkiem uzyskania pełnego powodzenia szkolnego dziecka niepełnosprawnego jest harmonijny rozwój w zakresie dojrzałości fizycznej, emocjonalno-społecznej, umysłowej. Często zdarza się, że rodzice i nauczyciele nie doceniają czynnika społeczno-emocjonalnego. Jest on istotny i dlatego konieczne jest oddziaływanie wychowawcze nauczycieli na zespół klasowy. Celem oddziaływań wychowawczych jest osiągnięcie takich relacji między dziećmi, by dzieci pełnosprawne, które stanowią większość w grupie integracyjnej, chciały nawiązać kontakty z niepełnosprawnymi, obdarzyć je pozytywnymi emocjami i traktować je partnersko, a niepełnosprawne – by swobodnie, bez zahamowań i obaw nawiązywały i utrzymywały kontakty i więzi koleżeńskie z pełnosprawnymi członkami grupy oraz czuły się do tej grupy przynależne⁷. Właściwa organizacja integracji daje szansę dzieciom o różnym poziomie sprawności psychofizycznej i różnym poziomie rozwoju

⁷ J. Lipińska, *Układ stosunków emocjonalno-społecznych między dziećmi w integracyjnych klasach szkolnych*. [W:] A. Maciarz, *Z teorii i badań społecznej integracji dzieci niepełnosprawnych*. Kraków 1999, s. 79.

intelektualnego do przebywania ze swoimi zdrowymi rówieśnikami, do wspólnego uczenia się i wspólnej zabawy. W związku z tym nauczyciele powinni uważnie obserwować wzajemne stosunki i zachowania między dziećmi zdrowymi i niepełnosprawnymi. Istotną sprawą jest kształtowanie u dzieci przekonania, że ich pomoc jest czymś naturalnym, a nie litością. W przystępny sposób wyjaśniać dzieciom, na jakie trudności mogą napotykać dzieci z dysfunkcjami, dlaczego potrzebują pomocy i uwrażliwiać na ich potrzeby. Dzieci niepełnosprawne należy traktować na równi ze zdrowymi w sytuacjach, w których mogą one samodzielnie sobie radzić. Stałe wzmacnianie poczucie dzieci niepełnosprawnych pomaga im w przezwyciężaniu trudności.

Zwrócić należy uwagę na fakt, że nie każde dziecko niepełnosprawne znajdzie swoje miejsce w systemie integracyjnym. Stopień społecznej integracji dziecka zależy od poziomu jego sprawności fizycznej, psychicznej i społecznej oraz jego przygotowania i gotowości do kontaktu i współdziałania z innymi⁸. Z doświadczeń pracowników Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej wynika, że najmniejsze szanse funkcjonowania w zespole integracyjnym mają dzieci z upośledzeniem w stopniu umiarkowanym, głębokim oraz ze sprzężonymi poważnymi dysfunkcjami. Integracja przebiega z pozytywnym skutkiem wtedy, kiedy uczniowie mają zbliżony poziom intelektualny, a niepełnosprawność jest bardziej natury fizycznej. Dzieci upośledzone umysłowo w stopniu umiarkowanym najbardziej są akceptowane przez zdrowych rówieśników na poziomie edukacji przedszkolnej i nauczania zintegrowanego. W tym okresie integracja społeczna przebiega w sposób naturalny. W starszych klasach szkoły podstawowej i w gimnazjach relacje uczniów zdrowych z ich rówieśnikami z niepełnosprawnością intelektualną w większości nie są relacjami partnerskimi. Zdrowi uczniowie w większości pełnią względem nich funkcję opiekuńczą.

Co daje integracja?

Kształcenie integracyjne przynosi wielorakie korzyści. Uczy radości dawania, rozbudza świadomość, że wszyscy ludzie mają równe prawa, choć odmienne możliwości. Wpływa na rozwój poznawczy, społeczny, emocjonalny i fizyczny dzieci. Umożliwia dzieciom przyswajanie pozytywnych zachowań oraz pomaga zdobywać cenne doświadczenia społeczne. Dzieci pełnosprawne dostarczają w naturalny sposób prawidłowych wzorców zachowania, które stymulują rówieśników. Nie można zapomnieć, że uzyskanie akceptacji ze strony rówieśników ma istotny wpływ na rozwój społeczny i emocjonalny dziecka. Odrzucenie go przez kolegów blokuje wiele ważnych, podstawowych potrzeb, utrudniając dążenie do samorealizacji i szczęścia, do którego mają prawo wszyscy ludzie⁹.

W efekcie społecznej integracji korzyść odnoszą zarówno dzieci niepełnosprawne, jak i dzieci zdrowe.

⁸ Z. Janiszewska, *Koncepcja społecznej integracji dzieci niepełnosprawnych*. [W:] A. Maciarz, *Z teorii i badań...*, dz. cyt.

⁹ E. Skorek, *Stosunki koleżeńskie dzieci z zaburzeniami mowy w klasach I-III*. [W:] A. Maciarz, *Z teorii i badań...*, dz. cyt.

Dzieci zdrowe:

- uczy tolerancji, wyrozumiałości i serdeczności, radości dawania i wrażliwości,
- pomaga pozbywać się egoizmu i uczy rozumienia innych,
- kształtuje właściwą postawę wobec odmienności,
- uczy traktowania odmienności jako czegoś naturalnego,
- daje możliwość porównywania własnych ograniczeń i trudności z ograniczeniami dzieci niepełnosprawnych i tym samym motywuje ich do wysiłku w przewyżnianiu problemów.

Dzieci niepełnosprawne:

- chroni przed izolacją, pozwalając przebywać w swoim naturalnym środowisku,
- wpływa stymulująco na funkcjonowanie społeczno-emocjonalne,
- daje szansę na codzienny kontakt ze zdrowymi rówieśnikami,
- motywuje do przewyżniania trudności i rodzi wiarę we własne możliwości.

Właściwie zorganizowane kształcenie integracyjne przynosi obopólne korzyści:

- chroni przed wzajemną izolacją,
- uczy wzajemnej akceptacji,
- pomaga pozbywać się egoizmu,
- pozwala przełamywać bariery dzielące dzieci niepełnosprawne od zdrowych,
- uczy mądrego, wzajemnego pomagania, w naturalny sposób, bez wyręczenia.

Z obserwacji, z rozmów z rodzicami wynika, że kształcenie integracyjne cieszy się coraz większą popularnością wśród rodziców dzieci niepełnosprawnych i samych dzieci. Dzięki integracji dzieci niepełnosprawne w dorosłym życiu będą łatwiej funkcjonować w codziennym życiu i nawiązywać prawidłowe relacje interpersonalne i będą mieć szansę godnego funkcjonowania w społeczeństwie.

Bibliografia

- Balcerzak-Paradowska B. (red.), *Sytuacja osób niepełnosprawnych w Polsce*, Raport IPiSS, Zeszyt nr 22, Warszawa 2002.
- Bogucka J., Kościelska M., *Wychowanie i nauczanie integracyjne*, Materiały dla wychowawców i nauczycieli, Społeczne Towarzystwo Oświatowe, Warszawa 1994.
- Florek A., *Uczymy się żyć razem. Niepełnosprawne dzieci w przedszkolu*, Warszawa 1993.
- Hulek A., *Pedagogika rewalidacyjna*, PWN, Warszawa 1977.

- Maciarz A, *Psychoemocjonalne i wychowawcze problemy dzieci przewlekle chorych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 1998.
- Maciarz A., *Uczniowie niepełnosprawni w szkole powszechnej*, WSiP, Warszawa 1992.
- Maciarz A., *Z teorii i badań społecznej integracji dzieci niepełnosprawnych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 1999.
- Szkoły Dialogu: Wybór artykułów z miesięcznika „Edukacja i Dialog” z lat 1990–1992; Książka dla nauczycieli i rodziców*, Wydawnictwo Społeczne Towarzystwo Oświatowe, Warszawa 1993.